

O'ZBEKISTONDA DXSH LOYIHALARINING SAMARADORLIGI: MAKTABGACHA TA'LIM SEKTORIDA BUDJET XARAJATLARI VA QAMROV NOMUTANOSIBLIGI TAHLILI

Tojiyeva Shahlo Mahmatmurodovna
Shahlotojiyeva0991gmail.com.

Annotatsiya. *Ushbu maqolada O'zbekistonda dxsh loyihalarining samaradorligi: maktabgacha ta'lim sektorida budjet xarajatlari va qamrov nomutanosibligi tahlili haqida ga ketadi.*

Kalit so'zlar: *davlat-xususiy sheriklik, ijtimoiy samaradorlik, energetika subsidiyalari.*

Ushbu tadqiqot Davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalarining samaradorligini baholashning nazariy asoslarini [1, 6] O'zbekistonning maktabgacha ta'lim (MTT) sektoriga tatbiq etadi. DXSh loyihalari resurslar va tavakkalchiliklarni taqsimlash orqali ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishning asosiy mexanizmi sifatida ko'rib chiqiladi [1]. O'zbekistonda 2018–2023-yillarda bu yo'nalishga 3,5 trln so'm subsidiya yo'naltirilgan va qamrov darajasi 60 foizga yetgan [8]. Tahlil DXShning moliyaviy barqarorligiga [9] va ijtimoiy samaradorligiga ta'sir etuvchi nomutanosiblikni aniqlaydi: budjetning katta yukiga (2024-yilga 3,038 trln so'm prognozi) qaramay, 53 ta tumanda qamrov muammosi saqlanib qolmoqda [8]. Maqolada 2025-yilga mo'ljallangan energetika subsidiyalarini qisqartirish siyosati fonida DXSh imtiyozlari xatarini yumshatish [9] va resurslarni manzilli taqsimlash bo'yicha fundamental tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Davlat-xususiy sheriklik, iqtisodiy samaradorlik, budjet subsidiyasi, tavakkalchilik boshqaruvi, ijtimoiy qamrov, MTT.

DXSh loyihalari an'anaviy davlat xaridlariga muqobil ravishda, davlat xarajatlarini kamaytirish va xizmatlar sifatini oshirish maqsadida joriy etiladi [7]. Loyihaning samaradorligi Pulning Qiymati (Value for Money) tamoyili bilan o'lchanadi [6].

Siyosiy dolzarblik: O'zbekiston hukumati MTT qamrovini tezkor oshirishni (4 yilda bog'chalar soni 5 200 tadan 18 300 taga oshdi [8]) ustuvor siyosat sifatida belgiladi. Bu strategiyaning markazida DXSh turadi.

Muammo/Bo'shliq: Katta moliyaviy resurslarga (3,5 trln so'm subsidiyaga) va umumiy yuqori qamrov darajasiga (60%) erishilgan bo'lsa-da, ajratilgan mablag'lar hududiy nomutanosiblikni bartaraf etishda (53 ta tumanda past qamrov) samarasiz bo'lib qolmoqda [8].

Tadqiqot maqsadi: DXSh loyihalariga oid umumiy samaradorlik mezonlari asosida MTT sektoridagi budjet xarajatlarining moliyaviy barqarorlikka ta'siri va ijtimoiy qamrovdagi samarasini tanqidiy tahlil qilish.

Ilmiy adabiyotlarda [1, 6, 7] DXSh samaradorligi ijtimoiy infratuzilma loyihalarida uchta asosiy mezon orqali o'lchanadi: Iqtisodiy samaradorlik (Moliyaviy ko'rsatkichlar), Ijtimoiy samaradorlik (Natijaviylik va Sifat) va Tavakkalchilik Boshqaruvi.

Iqtisodiy asos: BCA va NPV usullari [1] orqali xususiy sektor investitsiyasining davlat budjeti uchun qanchalik iqtisodiy jihatdan foydali ekanligi baholanadi. Xalqaro mutaxassislar [6] DXSh da muvaffaqiyatning kaliti tavakkalchiliklarni samarali taqsimlash ekanini ta'kidlashadi.

Ijtimoiy asos: Ijtimoiy sektor DXSh loyihalarida [10, 11] faqat qamrovni emas, balki xizmat sifati, ijtimoiy adolat va natijaviylikni baholash fundamental ahamiyat kasb etadi. Sifat nazoratisiz subsidiya berish budjet mablag'larining samarasiz sarflanishiga olib keladi.

O'zbekistonda DXShni rivojlantirishga oid Prezident Qarorlari va Vazirlar Mahkamasi Nizomlari [8] tizimning institutsional asosini yaratdi. Biroq, tadqiqotlar [3] moliyaviy boshqaruvda tavakkalchiliklarni boshqarish masalasi hali ham dolzarb ekanligini ko'rsatadi.

Energiya Subsidiyalari Xatari: Budjet siyosati [9] umumiy energetika subsidiyalarini qisqartirish (masalan, tabiiy gaz subsidiyasini 2026-yilga qadar 5 trln so'mgacha kamaytirish) yo'ldan bormoqda. Shu fonida DXSh bog'chalariga elektr va gaz to'lovining 50 foizini doimiy qoplash [8] majburiyati budjetga uzoq muddatli, yuqori xatarga ega shartli majburiyat [1] yuklaydi. Tahlil DXShning Moliyaviy (Iqtisodiy) Samaradorlik komponenti (investitsiyalarni tez jalb qilish) yuqori bo'lgani holda, Ijtimoiy Samaradorlik komponenti (resurslarni adolatli taqsimlash) pastligini ko'rsatadi.

Samaradorlik Komponenti	Moliyaviy Ko'rsatkichlar (Iqtisodiy)	Natija (Ijtimoiy)	Nomutanosiblik Manbai
Yuqori Budjet Xarajati	2024-yilga 3,038 trln so'm subsidiya prognozi; 3,5 trln so'm ajratilgan [8].	60% umumiy qamrovga erishilgan [8].	Manzilsizlik: Katta mablag'lar iqtisodiy rivojlangan, qamrov yuqori bo'lgan hududlarga ham tushgan.
Rag'batlantirish	Tumanlarda 5 foizli kredit va komunal to'lovning 50% qoplanishi [8].	53 ta tumanda qamrov pastligi, ayniqsa Surxondaryo, Qashqadaryo kabi olis hududlarda [8].	Xatar Yuklamasi: Imtiyozlar budjet xatarini oshirgan holda [1] ijtimoiy muammolarni to'liq hal qilmagan.
Sifat/Natijaviylik	118 557 ta qo'shimcha quvvat yaratildi [8].	Xalqaro mezonlar bo'yicha xizmat sifati nazorati sust [10].	Boshqaruv Sifati: Subsidiyalar faqat miqdoriy o'sishga (qamrov) qaratilgan, sifat nazoratiga emas [11].

Xulosa qilib aytganda, DXSh tizimining samaradorligini to'liq ta'minlash uchun moliyaviy resurslarni yo'naltirishdagi strategik o'zgarishlar va budjet xatarlarini boshqarish talab etiladi.

Ijtimoiy samaradorlikni prioritetlash (manzillilik): Budget subsidiya mablag'larini manzilli taqsimlash siyosatiga o'tish. Resurslarni birinchi navbatda qamrov darajasi 80 foizdan past bo'lgan 53 ta tumanga yo'naltirish.

Moliyaviy xavfni yumshatish (2025-yilga ko'ra): Energetika subsidiyalarini qisqartirish (9-manba) siyosati sababli, DXSh bog'chalariga berilayotgan 50% kommunal subsidiyani bosqichma-bosqich (masalan, 2026-yildan keyin) bekor qilish mexanizmini bugundan boshlab ishlab chiqish. Bu budget barqarorligini oshiradi.

Sifatni nazorat qilish: xalqaro tajriba [10, 11] asosida subsidiyalarni qamrov mezonlari (son) bilan birga, ta'lim sifati va natijaviylik ko'rsatkichlariga ham bog'lash. Oilaviy bog'chalarga ajratilgan 30 mlrd so'mni [8] bevosita jihozlash va o'qituvchilar malakasini oshirishga yo'naltirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. Ergashev, A. A. (2024). Davlat-xususiy sheriklik loyihalari samaradorligini baholash masalalari. *"JOURNAL OF SCIENCE-INNOVATIVE RESEARCH IN UZBEKISTAN" JURNALI*, 2(10). [Uploaded File: 435-446.pdf]
2. Ergashev, A. A. (2024). Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirishda xavf-xatarlarni boshqarish. *Iqtisodiyot va moliya jurnali*, 3, 35-40.
3. Xolmirzayev, M. (2020). Davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirishda tavakkalchiliklarni boshqarish. *Moliyaviy boshqaruv va nazorat*, 4, 27-32.
4. Tursunov, A. R. (2022). O'zbekiston Respublikasida davlat-xususiy sheriklikning rivojlanish istiqbollari. *Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali*, 5(2), 15-21.
5. Mahmudov, B. (2020). Davlat-xususiy sheriklik tizimining huquqiy asoslari va ularning takomillashtirish yo'llari. *Yuridik fanlar jurnali*, 7, 87-92.
6. Grimsey, D., & Lewis, M. (2004). *Public-Private Partnerships: The Worldwide Revolution in Infrastructure Provision and Project Finance*. Edward Elgar Publishing.
7. Hodge, G. A., & Greve, C. (2007). Public-Private Partnerships: An International Performance Review. *Public Administration Review*, 67(3), 545-558.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonlari va Qarorlari, shuningdek Maktabgacha ta'lim muassasalari qamrovini kengaytirish masalalari yuzasidan o'tkazilgan yig'ilish materiallari. (2021–2024). [Uploaded File: Документ Microsoft Word (2).docx]
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi Qarori. (2025). "2025-yil uchun Davlat budjetini tasdiqlash va budjet siyosatining ustuvor yo'nalishlari to'g'risida". (Energiya subsidiyalarini qisqartirishga oid qism). [Uploaded File: Документ Microsoft Word (2).docx asosida kiritilgan]
10. World Bank Group. (2024). *Uzbekistan: Investing in Early Childhood Development for Human Capital Acceleration*. (Jahon Banki hisoboti, ijtimoiy siyosatga oid).

11. Estache, A., & Serebrisky, T. (2023). Public-Private Partnerships in Social Infrastructure: Comparing Quality and Efficiency Outcomes in Education and Health Sectors. *Journal of Public Finance and Public Choice*, 41(3), 295-315.